

NOB), njegovo politično in vojaško moč, teritorialno razširjenost, odnose z Mihajlovičevim štabom ter sodelovanje z okupatorjem, ustaši in domobranci. V razpravi so dobro opisani napor in težave Partije za pravilno usmeritev naprednih in patriotičnih sil na Hrvaškem v aktivni boj proti okupatorju. Razprava ni le pomemben prispevek za poznavanje obračuna med hrvatsko in srbsko buržoazijo ter delavskim razredom, temveč nam omogoča tudi vpogled v nekatere specifičnosti razvoja NOB na Hrvatskem.

Samo Branko Petranović je s svojo študijo o dejavnosti rimskokatoliškega klera proti konsolidaciji razmer v novi Jugoslaviji do septembra 1946. leta (V, str. 263—313), posegel tudi v problematiko povojnega obdobja. V prvem poglavju je prikazal prizadevanje katoliškega episkopata na Hrvatskem ob koncu vojne za nadaljnji obstoj NDH, v nadaljnjih poglavjih pa je opisal poskuse ljudske oblasti za ureditev odnosov s katoliško cerkvijo in vzroke za neuspeh teh prizadevanj, ogorčen odpor klera proti izvajanju agrarne reforme na cerkvenih posestvih, odkrit protidržavni nastop katoliškega episkopata ob volitvah v Konstituanto ter odpor katoliškega klera proti ločitvi cerkve od države in njegovo prizadevanje, da ohrani kar največ privilegijev. Avtor je ozračil svojo študijo le kot prispevek k razjasnitvi nekaterih vprašanj o odnosih med cerkvijo in državo neposredno po koncu vojne, ker je uspel priti le do dela arhivskega gradiva.

M. Stiplovšek

Erich Lüddeckens, Ägyptische Eheverträge. (Ägyptologische Abhandlungen, ki sta jih izdajala Wolfgang Helck in Eberhard Otto, I.) Wiesbaden, Otto Harrassowitz, vel. 8°, 372 str. 8 tabel, 12 priloge.

P. W. Pestman, Marriage and Matrimonial Property in Ancient Egypt. A Contribution to Establishing the Legal Position of the Woman. (Papyrologica Lugduno-Batava, vol. IX), Lugdunum Batavorum (= Leiden), E. J. Brill 1961. 4°, 232 str. 4 priloge.

Virov za spoznavanje prava antičnega Egipta v treh tisočletjih (2850—30) od Menesa (ali Narmerja) do Kleopatre je malo in še ti so težko dostopni, ker so redki pravni zgodovinarji, ki lahko sami proučujejo te virov v izvornem besedilu in pisavi. V Prednji Aziji imamo ohranjenih več pravnih zbirk; med njimi je najbolj znan Hammurabijev zakonik. Iz časa starih egiptovskih faraonov pa nam je slabo ohranjenih nekaj kazenskih pravnih predpisov na plošči faraona Haremhaba (1345—1318). Kot spoznavni pravni viri prihajajo v poštev predvsem napisani na papirih in ostrakih.

Zato je zares razveseljivo, da sta v zadnjih letih takorekoč kar zaporedoma izšli dve obdelavi egiptovskih zakonskih (ženitnih) pogodb: filološko jih je obdelal E. Lüddeckens v svoji knjigi, ki je v njej nekoliko razširil svoje habilitacijsko delo, predloženo l. 1953 filozofski fakulteti v Mainzu; pravno analizo ženitnih listin in imovinskih odnošajev med zakoncema pa je podal P. W. Pestman, znanstveni sodelavec v Leidenu, v svoji knjigi, ki je izšla kot publikacija tamkajšnjega papirološkega inštituta.

E. Lüddeckens si je zastavil za nalogo, da poleg dveh prvič objavljenih ženitnih listin vnovič kritično transkribira in prevede že doslej znane listine. Skupno objavlja 70 listin, ki segajo od l. 879 pr. n. št., t. j. od 23. dinastije farao-

nov preko saitske (26.) dinastije, perzijske in ptolomejske vladavine do 7. leta rimskega cesarja Tiberija (14—37). Najstarejše štiri listine (iz let 879, 676, 589 in 546) so napisane še v hieratski kurzivni pisavi, vse druge v demotski pisavi. Med listinami jih je 53 — skoro vse so iz Gornjega Egipta —, v katerih nastopa s svojimi izjavami po ena stranka, in sicer mož, razen v dveh listinah, v katerih podaja izjave žena (št. 7 in 9). V nadaljnjih 12 listinah gre pa za izjave obeh strank: s prvo (po L. »dotacijsko«) listino mož potrjuje, da je prejel od žene njeno dotalno imovino, ki mu jo je prinesla s svojega doma. Sam ji obeta preskrbo s prehrano in obleko. Ženinim otrokom zagotavlja mož dedno pravico glede svojega premoženja. Z drugo (po L. »plačilno«) listino zagotavlja mož ženi, da ji kot protidajatev za njeno dotalno imovino prepušča vso svojo imovino. Prevod teh listin dopolnjuje 885 opomb. Nato sledi podrobna analiza udeleženih oseb in 15 različnih pogodbениh klavzul.

V hieratskih listinah se ugotavlja, da je ženin prišel na dom nevestinega očeta sklenit ženitno pogodbo; pozneje v demotskih listinah sklepata pogodbo mož in žena sama. Odločilna je tu ugotovitev: »Napravil sem te za (zakonsko) ženo« (oz. kadar žena izjavlja, pravi: »Napravil si me za (zakonsko) ženo«). Navadno se njunim otrokom zagotavlja dedna pravica glede vse imovine. Posebno skrbno se urejajo pravice žene za primer, da bi jo mož »kot ženo zapustil, jo zasovražil, si izbral drugo ženo«. V tem primeru ji mora vrniti njeno dotalno imovino, navadno v dvojnem znesku. V nekaterih listinah iz ptolomejske dobe se omenja tudi možnost, da žena odide sama in tako razdere zakon; tedaj dobi žena samo svojo dotalno imovino. K svoji obširni analizi (str. 254—333) posameznih pogodbениh klavzul dodaja L. filološka zapažanja (334—338). Nato primerja, iz katerih klavzul so posamezne pogodbe sestavljene ter dožene tu kar 14 različnih formularjev. Za navedbo okrajšav in literature slede »indices« egipčanskih formul in obravnavanih besed (361—364), oseb, listin in fotografskih reprodukcij (371). Vse to še izpopolnjujejo in ponazarjajo obširne priloge.

Posrečen je zlasti uvod (str. 3—9), v katerem L. kratko naznačuje posamezna sporna vprašanja. Po njegovem mnenju je bil položaj žene v starem Egiptu boljši, kakor so navadno mislili. Zanimivo se bere besedilo ženitne pogodbe iz modernega časa (iz l. 1933), sklenjene v Kairu; če vzporejamo njeno vsebino s starim pravom, naletimo na nekaj zanimivih podobnosti.

Knjiga, ki jo je napisal P. W. Pestman, nas v predgovoru seznanja s težavami, na katere naleti pravni zgodovinar pri proučevanju prava starega Egipta. Nekako v nasprotju s pomanjkanjem virov in slovstvom na splošno, je dejstvo, da se je več uglednih avtorjev (Revillout, Moeller, Junker, Edgerton, Seidl, Mustafa el-Amir, idr.) že bavilo z egipčanskim zakonskim (ženitnim) pravom. Knjiga Lüddeckensa je izšla, ko je Pestman že dovršil svoj rokopis; nato je nekatere trditve spremenil, v opombah pa omenja zadeve, glede katerih se mnenji obeh ločita.

V uvodu se P. dotakne nekaj splošnih vprašanj. Grški pisatelj Diodor trdi, da je v Egiptu veljala poligamija, za svečenike monogamija; P. sodi, da je bolj verjeti Herodotu, ki trdi, da so Egipčani splošno živeli v monogamnih zakonih. Čeprav so bili zakoni med sorodniki pogostni, je vendar mnenje o razširjenosti zakonov med brati in sestrami pretirano.

Svojo knjigo je P. razdelil na tri dele: v prvem obravnava sklenitev zakona (6—52), osebno-pravne posledice zakona (53—57) ter razvezo zakona (divorcij) (58—79). Drugi del se bavi z njegovimi premoženjskopравnimi posledicami (83—164). Najprej označuje imovinskopravni položaj moža in žene pred sklenitvijo zakona (83—89), nato govori o različnih vrstah imovine, ki se omenja v zvezi z zakonom (90—104) in obravnava ureditev moževe imovine v ženit-

nih pogodbah (115—142). Posebni poglavji razpravljata o premoženjskopравnem položaju moža in žene med zakonom (143—154) in po razporoki (155—161). Dolejšna izvajanja osvetljuje (162—164) besedilo »oporoke«, ki jo je Egipčanka Naunahte napravila v prid svojim otrokom (papirus je objavil češki egiptolog Černý v *Journal of Egyptian Archaeology*, 31, 1945, 29 ss.), od katerih nekatere postavlja za dediče, druge pa razdedinja. V zaključku (167—184) povzema pregled listin in njihove strukture. Nato očrta pravni položaj Egipčanke (182—184). Bogata bibliografija, podrobni indeksi izrazov, virov in pregledni diagrami pričajo, da je P. storil vse, da je obravnavano vprašanje zares izčrpno obravnaval.

V našem poročilu se omejimo samo na nekaj značilnosti. Metodično se Pestman razlikuje od Lüddeckensa po tem, da podaja najvažnejše strokovne izraze v izvirnem egipčanskem besedilu, medtem ko jih L. prevaja s tem, da jih istoveti s poznejšimi neegiptovskimi pravnimi instituti. Po eni strani to olajšuje razumevanje, po drugi strani pa je tvegano istovetiti dva pravna lika, ki sta bila časovno in vsebinsko v marsičem različna. Pestmanova metoda pa je precizna, toda zaradi egipčanskih strokovnih izrazov splošno za bravca teže razumljiva.

Po Pestmanovem mnenju je bil v Egiptu zakon sklenjen s soglasjem, doseženim med ženinom in nevestinim očetom, oz. po letu 536 (P. misli na kake zakonodajne reforme faraona Amasisa) pa s soglasjem med ženinom in nevesto samo. Pri tem tudi ni bila predpisana nobena obličnost in tudi oblastveno solovanje ni bilo zahtevano. Navadno je ženin dal nevesti malo darilo (šp) v srebru (včasih tudi v žitu). Darilo znaša v času 25. in 26. dinastije navadno 2 debena (2×90 gramov) srebra, medtem ko je bila kupnina za sužnja $2\frac{1}{2}$ debena. Pozneje se je ta znesek znižal na desetino in celo na stotino; postal je gola formalnost; z razvojem tega darila bi bilo primerjati podobnost s starobabilonsko *terhatu*.

Zakon se je končal razen s smrtjo tudi z razvezo. Za njo ni bila določena nobena obličnost. P. meni, da je vsaj od srednje države naprej lahko dal pobudo zanjo vsak od zakoncev: na zunaj se je to pokazalo v tem, da je žena odšla iz skupnega doma — razen če je to bila njena hiša. Zdi se mi pa, da je P. tu prevelik optimist. Če je bilo pet tipičnih obrazcev (str. 72, Z), s katerimi je mož ženo odslovil, medtem ko ni bilo nobenega, ki bi ga žena uporabljala, vidimo, da ni bilo pravega ravnovesja med zakoncema. Isto kažejo razlogi za razporoko, ki jih P. izlušči iz posameznih listin (oslepelost žene, njena nezvestoba, njena nerodovitnost, mož jo zasovraži ali hoče vzeti drugo ženo). Razmeroma pozno (po l. 364) se v pogodbeni klavzuli poleg možnosti, da mož odslovi ženo, omenja tudi možnost, da žena sama odide iz skupnega doma. Kadar mož odslovi ženo, ji mora dati odpravnino, ki je vnaprej predvidena, včasih je obljubljena tudi tretjina ali polovica imovine, ki jo bosta zakonca skupno pridobila. Pri tem izvzame primer, da bi žena zagrešila nezvestobo.

Žal se ne moremo spuščati v podrobne probleme. Izčrpna kazala, zlasti pa pregledi, kje se pojavljajo posamezne vrste pogodbenih klavzul, zelo olajšujejo uporabljanje knjige.

Obe knjigi pomenita velik korak naprej v odkrivanju starega egipčanskega zakonskega prava. Ko se med seboj srečno dopolnjujeta, bosta veljali nedvomno kot temeljni deli na tem območju.

V. Korošec